

VOŠČILO MATJAŽU KMECLU OB NJEGOVI DEVETDESETLETNICI

S spoštovanim Matjažem Kmeclom, ljubiteljem gora in umetnosti, doktorjem slavistike in profesorjem književnosti na Oddelku za slovanske jezike in književnosti pri Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, sem se seznanil v šestdesetih letih prejšnjega stoletja s posredovanjem njegovih knjig oziroma njegovih literarno-vednih objav, še kot eden izmed 3000 nadobudnih študentov slavistike oziroma več sto študentov na oddelku za študij jugoslovanskih jezikov in književnosti s svetovno književnostjo in teorijo književnosti, Grupa IV, na Filološki fakulteti Univerze v Beogradu.

Najprej sem prinesel domov njegovo skupinsko knjigo *Lirika, epika, dramatika* in pozneje *Malo literarno teorijo*, ki sem jo primerjal s srbsko tridelno izdajo *Teorija književnosti* našega beograjskega profesorja Radmila Dimitrijevića in drugimi dosegljivimi podobnimi izdajami, npr. s starejšo slovensko monografijo Jakoba Kelemine *Literarna veda* iz leta 1927, od katerih se bistveno razlikuje po svoji izvorni Kmeclovi zasnovi. Potem sem ga spoznaval tudi po njegovih leposlovnih knjigah, dramah in monodramah v gledališču in na radiju, – zlasti mi je bila vseh monodrama *Po premieri* – ki sem jih spoznaval po diplomih oziroma vrnitvi v rojstno Ljubljano.

Njegove misli so mi bile razumljive, besedila premišljena in nazorno podana: bil je samosvoj svobodomislec in hkrati izvrsten poznavalec literature in literarne vede, nenadomestljiv sotrudnik in sogovornik v veliki peterici – stebrih sodobne slovenske literarne vede in akademskega študija slovenistike, ki so jo tudi v mojih

očeh takrat sestavljali, oziroma jo sestavljajo, spoštovani profesorji in avtorji temeljnih znanstvenih monografij o podobi in razvoju slovenske književnosti Fran Petre, Jože Pogačnik, France Zadavec, Matjaž Kmecl in Boris Paternu.

Tesno oziroma tik ob njih stoji Matjaž Kmecl s svojim širokim pogledom slavista, slovenista, teoretičnim znanjem o slovstvu in filozofiji, s spontanim predavateljskim in pedagoškim erosom. (Ker se danes to rado pozabi, moram tu poudariti: prispevek tedanjih generacij oziroma njegove generacije k slovenistiki in nasploh k našemu slovenstvu – in današnjim samoumevnim visokim standardom na vseh področjih – je bil pomemben in velik razvojni korak, kakršen dotlej še ni bil storjen: narejen je bil z veliko požrtvovalnega vlaganja volje, talentov, časa in truda, saj so slavisti, če citiram besede ugledne profesorice Brede Pogorelec, nesebično delovali na etični pogon.)

Njegovo pero je ob tem sproščeno zapisovalo tudi osebna in umetniška besedila, ki so mi pozneje razložila več obče slovenskih preokupacij, bolečih zgodovinskih ran v slovenski zgodovini – in tudi v moji zavesti.

Niti v sanjah si nisem mislil, da bom nadarjenega pisatelja, uveljavljenega slavista in uglednega profesorja tudi osebno spoznal, še manj, da bova nekoč v življenju delovno sodelovala na področju kulture in nato slavistike.

Visoko sem cenil njegovo univerzitetno dejavnost in njegovo pisateljevanje, poznal sem njegovo ugledno mesto v slovenskem znanstvenem in kulturnem življenju, zato nisem bil v zadregi, ko se je v osemdesetih letih kot minister za kulturo pri Izvršnem svetu Socialistične republike Slovenije začasno preselil na Cankarjevo 5, v njeno tretje nadstropje, kjer sem kot eden izmed osmerice sodelavcev, *samostojnih svetovalcev* v takratnem Republiškem komiteju za kulturo že nekaj let skrbel predvsem za področje založništva in knjižničarstva pa tudi marsikaj drugega.

Priljubljeni profesor na univerzi, cenjeni intelektualec, uveljavljeni in spoštovani pisatelj je takrat sicer kar nekoliko nenadejano postal naš kulturni minister: bil je kompetenten, dobronameren, vedno vljuden, veder, nasmejan, delaven in zavzet predstojnik, neobremenjen z različnimi naplavinami minulih časov, široko odprt za vse kulturne, znanstvene in umetniške tokove ali predloge ter pobudnik, mentor in mecen odmevnih slovenskih kulturnih projektov, npr. največjega dosežka slovenskega založništva po Trubarju, neprecenljive Valvasoriane, varstva slovenščine v javnosti, začetkov vpeljave računalništva v knjižničarstvo in kulturne ustanove nasploh, afirmacije dela arhitekta Jožeta Plečnika doma in v tujini ter izvirnega Ljubljanskega grafičnega bienala, varovanja narave, zlasti v Triglavskem narodnem parku, vpisa Škocjanskih jam na seznam svetovno znanih in zaščitene naravnih znamenitosti pri Unescu, uvajanja Haaške konvencije in njenih mednarodnih označb za zaščito spomenikov in ustanov v Sloveniji, aktivne vloge pri gradnji mogočnega hrama kulture, veličastnega Cankarjevega doma, podpore in aktivnih kulturniških povezav s slovenskim zamejstvom, veljave strokovnih

odločitev teles Prešernovega sklada, obnove Trubarjevine, razvoja kulturnega življenja na področju cele Slovenije nasploh: gledališča, baleta, filma, urejanja statusa samostojnih umetniških in kulturnih ustvarjalcev, šolanja in izobraževanja kadrov na celotnem področju kulture, usposabljanja strokovnjakov za specifične potrebe kulture doma in v svetu, za sodobno oziroma novo pravno državno regulativo kulture, republiških zavodov in njihovih centrov, področja spomeniškega varstva, založb, knjižnic, arhivov, galerij, enakovrednih oblik recipročnega sodelovanja z republikami v SFR Jugoslaviji in s tujino, kjer je mirno, a odločno zastopal polnopravnost slovenščine in Slovencev itd., itd.

Njegov optimizem, ljubezen do slovenstva, visoki kriteriji, umirjenost, pripravljenost na dialog, sodelovanje s sogovorniki in poznavalci iz vseh panog slovenskega kulturnega življenja, človeško razumevanje in upoštevanje slehernega sogovornika v kulturni komunikaciji, osebna zavzetost, poglobljeno znanje in konkreten trud za zastavljene cilje ter, seveda, njegov izbrani kulturni in intelektualni standard, ki je vedno nad ideologijo, in prirojeni, živi osebni espri, včasih tudi blagi humor, so bili nalezljivi in spodbudni: nikoli dotlej ni v kulturni politiki na slovenskih tleh sodelovalo in odločalo toliko kompetentnih strokovnjakov in umetnikov, ustvarjalcev in *delavcev v kulturi*, več izjemnih osebnosti, in nikoli dotlej ni bilo za področje kulture na voljo toliko skupnih oziroma državnih finančnih sredstev.

(Pri delu na ministrstvu za naš skromni, složni in prijateljski kolektiv ni bilo osemurnega delovnega časa: pravnika Jože Humer in Vesna Čopič, sociolog Milan Bratec, umetnostna zgodovinarja France Zupan in Josip Korošec, teatrolog in prevajalec Dušan Tomše, ekonomistka Alenka Vardjan, tajnica Vida Kavčič in moja malenkost smo se zavzeto trudili, da bi vse te zahtevne naloge dobro opravili, pogostoma tudi ob vikendih ali v poznih popoldanskih urah. Redno smo se sestajali, sami ali s številnimi načrtno povabljenimi gosti, ter se pod Kmeclovimi prijaznimi očmi pogovarjali in obveščali o nalogah in njihovem poteku, načrtih in obveznostih ter si pri delu nesebično pomagali.)

Po poteku svojega mandata se je profesor Kmecl po svoji volji vrnil na Univerzo in k pisateljskemu delu. Nadaljeval se je kar lep niz njegovih izdanih knjig, ki ga tu omenjam po svojem danes sicer že nekoliko pozabljivem spominu oziroma kar po prijazni bralski izkušnji: *Od pridige do kriminalke*, *Lepa Vida*, *S prijatelji pod macesni*, ponovljene izdaje *Male literarne teorije*, *Slovenska postna premissljevanja*, *Tisoč let slovenske literature*, *Bridkost po slovensko*, *Sveti Lenart*, *vrtnice in gamsov skret ...*

Vse te vsebine, predavanja, zapisi, so me vedno znova nagovarjali in nestrpno sem jih pričakoval; rad sem jih prebiral in ob njih premissljeval; o njih smo se tudi večkrat pogovarjali v družbi in doma, pogosto pa sem jih citiral svojim prijateljem in pozneje študentom.

Kajti ta besedila so ustvarjala, s svojimi raznovrstnimi temami, vsebino, prijaznim nagovarjanjem bralca, nenasilnim, poetičnim slogom in tekočim, igrivim jezikom

neko prijazno in samosvoje oziroma prav žlahtno in Kmeclovo prepoznavno misel, iskrivo premišljevanje, njegovo osebno doživetje sveta in stvarnosti ter prinašala med nas bralce svetovljansko, bogato humanistično obzorje in široko sprejeto kulturo.

Prinašala so v naš slovenski prostor, katerega vse preveč pogosto radi zmotno vidimo le kot kraj nesrečne in žalostne slovenske usode (v sicer lepih pokrajinah in naravi), Kmeclov neobremenjeni, dobrohotni svetovni nazor in vedro, sproščeno uporabo slovenščine: bile so in so visok, razčlenjen, berljiv in sprejemljiv intelektualni mozaik slovenskega – in mojega – vsakdanjega življenja.

Na Univerzi, na njenem ustanovitvenem in nosilnem Oddelku za slovanske jezike in književnosti pri Filozofski fakulteti, sva se z Matjažem Kmeclom delovno in človeško ponovno srečala: bil je, seveda, aktiven predavatelj in mentor, tudi predstojnik Oddelka, kot vedno dejaven, optimističen, duhovit in iskri, naklonjen sodelavcem in študentom, blažilec občasnih nesoglasij med ambicioznimi kolegicami in kolegi – predvsem ko so se ostro kresala mnenja na jezikoslovnem področju med profesorico Bredo Pogorelec in profesorjem Jožetom Toporiščem, – pa tudi vedno znova predlagatelj konkretnih znanstvenih aktivnosti, kongresov, simpozijev, izboljšav organizacije in programov študija, zlasti slovenistike.

Ob tem je, kljub svojim številnim obveznostim, profesor Matjaž Kmecl vztrajno in odgovorno skrbel za kadrovsko rast Oddelka za slovanske jezike in književnosti, kjer so ob njem neutrudno študirali in delovali Miran Hladnik, Tone Pretnar, Marko Juvan, Marko Stabej, Aleš Bjelčevič, Igor Grdina in še mnogi drugi cenjeni kolegi/kolegice, in za vsako z vestnim delom zaslužen napredovanje nardarjenih mladih raziskovalcev/raziskovalk po akademskih stopnjah, med drugim tudi za teme številnih, tehtnih doktorskih disertacij, ki so načrtno pokrivalo dotlej nerazkrite pokrajine, zvrsti in sloge v slovenskem slovstvu oziroma v naši književnosti, in za ustanovitev in delo dveh največjih slovenskih znanstvenih mednarodnih slavističnih srečanj oziroma mednarodnih dogodkov, ki sta slovensko ime in kulturo predstavila in uveljavila v svetu: to sta živi, nenadomestljivi vsakoletni Seminar slovenskega jezika, literature in kulture, letos (2023) že devetinpetdeseti, ter znanstveni simpozij, periodična Obdobja v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi, letos dvainštirideseta, ki vedno znova potrjujejo ustvarjalno slovensko misel v krogu vodilnih oziroma nacionalnih slavističnih znanstvenih prireditvev.

Obe omenjeni manifestaciji sta največji trajni znanstveni prireditvi na Slovenskem in hkrati ponos ljubljanske univerze.

Dr. Kmecla je pot vodila med člane Slovenske akademije znanosti in umetnosti ter nato v petčlansko, po svobodni volji slovenskega ljudstva, z velikansko podporo volivcev, v poimensko izvoljeno Predsedstvo Republike Slovenije. V času tedanjih velikih političnih in socialnih, vojaških in ekonomskih pretresov, dolgoročnih sprememb v državi in v življenju Slovencev v devetdesetih letih dvajsetega stoletja je

dobronamerno, odgovorno, požrtvovalno in nesebično sodeloval pri sprejemanju težkih, za nove rodove Slovencev usodnih, toda vedno domoljubnih, pravičnih, humanističnih, visoko kulturnih in s kakršnokoli ideologijo neobremenjenih odločitev, katerih dosežke in posledice vidimo oziroma doživljamo vsi mi tudi danes.

Mene so, na mojo veliko srečo, usodno nepredvidljive sile na moji življenjski poti prav tako zanesle na Aškerčevo 2 oziroma na Filozofsko fakulteto, na njeno drugo nadstropje, na Oddelek za slovanske jezike in književnosti, v kabinet 16. Akademsko okolje in ustvarjalno vzdušje, zavzeto raziskovalno in pedagoško delo kolegic in kolegov, ozračje žive intelektualne kompetence in poglobljenega raziskovanja, najboljša knjižnica in knjižničarji, kar jih je v Sloveniji in tudi drugih univerzitetnih središčih – to se je potrdilo v dolgoletnih izkušnjah pri slavističnem raziskovanju na Dunaju, v Gradcu, Celovcu, Hamburgu, Vidmu/Udinah, Zagrebu, Reki, Beogradu, Novem Sadu, Kragujevcu, Katowicach, itd., itd., – z dostopom do neizmernega duhovnega bogastva – najpomembnejših, najkvalitetnejših znanstvenih gradiv in dosežkov umetniške besede, izbrane mednarodne filološke študije, misli naših danes – žal – prevečkrat pozabljenih, a zaslužnih prednikov, katerih mnogoteri dosežki so nam omogočili častno mesto v kulturni Evropi, zborniki tematskih mednarodnih srečanj, svobodna selekcija misli in avtorjev, monografij in branja, ideje in koncepti, ki so kar vreli iz vsakdanjih pogovorov z mojimi nadarjenimi kolegicami in kolegi – najboljšimi poznavalci in učitelji slovenščine in slovenskega slovstva na svetu, – premišljevanje in posredovanje spoznanj in razlag o slovstvu, literaturi, leposlovju bolj ali manj zavzetim poslušalcem, so mi po petnajstih letih službovanja v založbi Partizanska knjiga in nato na slovenskih ministrstvih za prosveto in kulturo odprli nova obzorja in omogočili nove osebne stike in spoznanja, po katerih sem vedno, od nekdaj, hlepel, ter podarili možnost in čas za izpopolnjevanje znanja in postopno preseganja lastne nevednosti oziroma omejenosti.

Mirno lahko zapišem, da sem delo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, sodelovanje s svojimi kolegicami in kolegi ter mladimi slušatelji doživel kot privilegij; končno sem zadihal s polnimi pljuči, razširil svoje obzorje in uresničil svojo poklicno eksistenco.

Ob neprestanem spoznavanju in trajnem raziskovanju tisočev in tisočev strani dragocenih besedil naših prednikov, filoloških predhodnikov, večinoma slavistov in pesnikov, sem napisal tudi sam nekaj študij o slovstvu Slovencev in južnih Slovanov, ki prinašajo dokumentirano sliko o manj znanem in danes nekoliko zanemaranem slovanskem in južnoslovanskem svetu oziroma o bogatem, specifičnem in umetniško prelepem literarnem ustvarjanju Slovencev in Slovanov.

Profesor Kmecl je pri tem mojem drugačnem oziroma novem delu – in pravzaprav v novem življenjskem obdobju, – pri raziskovalnem in nato študijskem ter predavateljsko-pedagoškem delu na fakulteti, seveda, naklonjeno sodeloval: med drugim tudi v tričlanskih komisijah za odobritev teme mojega doktorata in nato pri ocenjevanju doktorske disertacije, ki sem jo ob rednem delu asistenta na Oddelku

za slovanske jezike in književnosti, na Katedri za srbohrvaški jezik in književnosti srbohrvaškega jezikovnega izraza dr. Janeza Rotarja v drugi polovici osemdesetih let dvajsetega stoletja pripravljaj pod mentorstvom staroste slovenskih slavistov, spoštovanega akademika Janka Jurančiča.

Pod delovnim naslovom, ki mi ga je določil mentor, *Literarna zgodovina o Petru II. Petroviću Njegošu*, sem jo, po obsežnem in trdem nekajletnem raziskovalnem delu, uspešno zagovarjal in tako z njo doktoriral na začetku 1991. leta.

(Črnogorska akademija znanosti in umetnosti je mojo disertacijo prevzela, prevedla in nato natisnila leta 1999 (*Istorija književnosti o Petru II Petroviću Njegošu*, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Njegošev institut, Monografije i studije, Knjiga 3, Podgorica, 1999); v Ljubljani je bila natisnjena nekoliko pozneje pod naslovom *Literarna zgodovina o Petru II. Petroviću Njegošu*, natančneje ob koncu leta 2002 z letnico 2003 (Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana, 2003).)

V pripravo disertacije sem vložil veliko volje, truda in časa. Pregledal sem več sto monografij, obiskal številne knjižnice, največkrat v Ljubljani in na Dunaju, tudi v Gradcu in Beogradu, čeprav so bili zaradi takratnih nesrečnih, po svoji vsebini srednjeveških roparskih in verskih oboroženih pohodov na južnoslovanskih tleh sicer obsežni jugoslovanski viri težko dostopni, spraševal svoje kompetentne kolege, mentorja, profesorje – in tudi Matjaža Kmecla. Njegovo mnenje mi je veliko pomenilo; večkrat se mi je pri iskanju dokončne podobe dejanskega stanja oziroma odgovora na dileme o zapletenih stališčih in besedilih ali dvoumnih stališčih in besedah izkazalo za odločilno.

Zapisal sem torej svoja spoznanja, ki so jih zbrani viri potrjevali, in selektivno povzel tehtne misli pesnika Njegoša, številnih domačih in tujih avtorjev, ki so o velikem črnogorskem, srbskem in južnoslovanskem pesniku, liriku in dramatiku, tudi vladarju, vladiki in samosvojem mislecju Petru Petroviću Njegošu, že pisali: in prav pesnik, vladar in vladika P. II. P. Njegoš je bil – in je še vedno – sin južnoslovanskega neba, o katerem je doma in v svetu največ napisanega. Tudi pri nas, Slovencih: v slovenščino je bil, npr., tretji del njegove začrtane Črnogorske trilogije (Luča Mirkrokozma, Lažni car Šćepan Mali, Gorski Vijenac) *Gorski venec* prepesnjen kar štirikrat: leta 1906 ga je prevedel Rajko Perušek; leta 1947, ob stoletnici izida, pesnik Alojz Gradnik; leta 1984 slavist Andrej Arko; in leta 2022 pesnik Miklavž Komelj.

Obenem sem si želel, da bi v tem sorodnem južnoslovanskem prostoru oziroma na največjem evropskem polotoku, grškem polotoku Haemosu, turškem Bal-kanu (1496–1868), Finžgarjevem Hemu, slovanskem in slovenskem *Krvavem gorovju*, s spoznavanjem slovenske in drugih humanističnih tradicij, dosežkov, misli, poezije, knjig in usode avtorjev nekoliko omilil takrat nastopajoče grozeče, nesrečne dogodke in posledice naraščajočega sovraštva med tukajšnjimi južnoslovanskimi jeziki, verami in narodi ...

Več let sem se nato zavzemal za ohranitev študija slovanskih in južnoslovanskih jezikov in književnosti na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani v nezmanjšanem obsegu, kot ga narekujejo mednarodni standardi vseučilišča, oziroma za nadaljevanje akademske ravni študija slovenistike in slavistike v Sloveniji, dosežene z neprecenljivim, odgovornim in dolgoletnim delovanjem cenjenih kolegic in kolegov.

In tudi v tem večletnem obdobju (1987–2013) mojega poklicnega življenja slavista je v njem imel prijazno mesto in pomembno vlogo dr. Matjaž Kmecl.

Spodbujal je moj prihod na Filozofsko fakulteto, spremljal moje delo na Oddelku za slovanske jezike in književnosti, pripravo že omenjenega doktorata, imenovanje novega mentorja prof. dr. Janeza Rotarja po vse prezgodnji smrti akademika Janka Jurančiča, napredovanje v znanstvene nazive ter delo v delovnih telesih Oddelka za slovanske jezike in književnosti ter Filozofske fakultete.

Izredno pomembna je bila njegova podpora pri večletnih naporih za vključitev zahodnoslovanskih študijev, to je poljskega, češkega in slovaškega jezika in književnosti v nabor slovanskih študijev na Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, načrtovan ob ustanovitvi prve slovenske univerze leta 1919, ki sta jo pravzaprav omogočila osebna angažmaja predsednikov držav Česke in Slovenije, Vaclava Havla in Milana Kučana, ter v aktivnostih za organizacijsko pomembno spremembo študija slovenistike in vseh slovanskih jezikov in književnosti oziroma za preimenovanje in preureditev njegovega in mojega matičnega, cenjenega in meni vedno zelo dragega Oddelka za slovanske jezike in književnosti v dve sorodni in znanstveni in študijski kompatibilni enoti, v – za nas Slovence najpomembnejši – eksplicitno nacionalno determinantno poimenovani Oddelek za slovenistiko in v znanstveno-pedagoško enakovreden partnerski Oddelek za slavistiko, to je v prizadevanja za razširitev in novo poimenovanje študijev vzhodnoslovanskih, zahodnoslovanskih in južnoslovanskih jezikov in književnosti, ki se je s soglasjem in razumnimi prizadevanji mojih cenjenih kolegic in kolegov mirno in uspešno končalo leta 2002, prav v času mojega predstojništva.

Za vse te velike korake naklonjene podpore in razumevanja sem mu iskreno in globoko hvaležen.

Njegove umirjene in modre besede tudi danes sprejemam s spoštovanjem in hvaležnostjo.

Srečno, dragi Matjaž!
AD MULTOS ANNOS!
Na mnoga leta!

Mirko,
Ljubljana, decembra 2023